

IRODALMI SZEMLE.

Szolnok-Dobokavármegye ősrégészete.

Irta: *Dr. Réthy László*. Szolnok-Dobokavármegye monographiája. I. kötet. 97—154. lapon. Deésen, 1901.

E folyóirat múlt évi X-ik füzetében (591—593 l.) a szolnok-dobokavármegyei monographiát általános vonásokban br. Horváth Emil ismertette; az alábbiakban én csupán csak a vármegyei ősrégészeti leírásával szándékozom röviden foglalkozni.

A monographia előszavában olvasható értesítés szerint a monographia megírására az 1888-ik évben kötötték meg a szerződést dr. Réthy László szaktudóssal s így tehát 12 évi idő volt az adatok egybeállítására. Szerző a tárgyat 58 oldalon részletezi, a melyből 4 old. a többnyire kőeszközök, mint neolith leletek lajstromát képezi, 15 oldalon a bronzkori leletek jegyzéke foglal helyet s a többi 39 oldalon a kő-, réz- és bronzkorra vonatkozó tudományos ismeretek állását és a lelettárgyakból levonható következtetéseket fejtegeti. Öt szövegeközi képes tábla és 24 ugyanilyen ábra díszíti az értekezést.

Igen helyes methodust követ dr. Réthy, a midőn értekezését az őskori lelőhelyek előrebocsátásával kezdi meg, mivel ezek képezik alapját a levonható érdemleges következtetéseknek. 18 lelőhelyet találunk följegyezve, a melyek legnagyobb részben a neolith kőkori periodusnak emlékei. Azonban nagyon hiányos e repertorium, mert nincs benne: Alsó-Csobánka, a Bábolna hegy, Boncznyires, Búzamező, Czege, Deésakna, Dióspataka, Kalocsa, Kecskés, Néma, Tötör, Zálha stb. szolnok-dobokamegyei helységek, a melyek pedig mind többé-kevésbé régibb lelethelyek és az irodalomban Torma Károly, dr. Koch Antal és dr. Mártonfi Lajos bevezetése révén is szerepelnek; de nincsenek felvéve a dr. Réthy által felsorolt lelőhelyek később előkerült adatai sem, így Székről közöl 2 drb. kőeszközt, holott dr. Koch A. már 1888-ban 7 drb.-ot tesz közzé, míg dr. Mártonfi L. 1891-ben 57 drb. kőszerszámról emlékezik meg; Szamos-Ujvárról egész sereg újabb lelet vált köztudomásúvá, a melyről a Monographiában mítsem hallunk. A kudui kőeszközök jellemzése 3 sorban van kimerítve, a melyről dr. Koch A. professor sokkal bővebb leírást adott 1876-ban. Utal-

hatnók az archaeologiai monographust a területéről előkerült régészeti leleteket őrző múzeumok tanulmányozására is, azt meg elengedhetetlen kötelességének tekintjük, hogy vegye tudomásul és használja föl a már meglevő s idevonatkozó irodalmat.

A szent-egyedi őskori telepre vonatkozólag az igazság érdekében nem hallgathatjuk el, hogy azt nem dr. Temesváry János szamosujvári tanár, hanem az erdélyi ősrégészet egyik leglelkesebb apostola, Herepey Károly nagy-enyedi Bethlen főiskolai professor fedezte fel 1887-ben, a midőn a főiskola általa megteremtett régészeti múzeuma számára a Mezőség több pontján gyűjtögetett. Hasonlóképen rectificálásra szorúl szerzőnek az az állítása, hogy „csak legújában tette közé Orosz Endre is a vármegye területén tett ősrégészeti kutatásainak két pontra vonatkozó eredményeit.“ 1-ször, mert a szent-egyedi telep közzétételénél korábban jelent meg a boncznyíresi valea Holcserági őstelep leírása, a melylyel szemben különben még az a hiba is történt, hogy be sem került a Monographiába. Pedig könnyen tudomást vehetett volna szerző is ezen őstelepről, mert az Arch. Ért. 1897-ik évfolyamának 95-ik lapján is olvasható. Még feltűnőbbé válik e körülmény az által, hogy egy idegen állam tudósa — egy oly epochalis műben, mint a minő dr. Moritz Hoernes: Die Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa cz. munkája, — megemlékezik róla (301. l.). 2-szor, mert a főtudósított kutatások eredményei nem két, hanem a szerző által felhozott a) szék-viczekúti és b) szamosujvári Costa Gyerli, valamint a hiányzó boncznyíresi őstelepen kívül a Monographiából ugyancsak mellőzött Szamos-Ujvár — lunkai ősteleppel együtt — négy pontra vonatkoznak.

A nagyobb részben neolithkorinak minősített 18 lelőhely felsorolása után a belőlök meríthető tanulságok tárgyalása következik igen általános vonásokban, a melyek kétségtelenül sok tanulságot szolgáltathatnak a művelt közönségnek, de egyben elárulják azt is, hogy szerző a már systematikus meghatározások alkalmazására megérett Praehistoriával mostohául bánik. Így a 102-ik lapon ezt a kitétel használja: fémkor telepei. Meg kell erre jegyeznünk, hogy a telep és település fogalmakat nem szabad minden egyes kőbaltá, vagy pl. bronzczelt lelőhelyére alkalmazni, mint a hogyan egy házat senki sem fog falunak elnevezni. A legtöbb bronz-lelőhely vagy szórványos, vagy gyűjtelékeny lelet s ugyanezt állíthatjuk a kőszerszámok lelőhelyeire nézve is, mert pl. mikor és ki bizonyította be azt, hogy Meleg-Földvár, akár Oláh-Nyíres, akár Girolt vagy Zápróc őskori telep vagy település helye? Ezeket a szerző által előléptetett helyeket előbb alaposan fel kell kutatni, a rajtuk előforduló ősrégiségeket szorgalmasan össze kell gyűjtögetni, tanulmányozni és csak ezek után lehet a telep vagy szórványos lelőhely kérdésében igaz ítéletet hozni. A mi Szolnok-Doboka vármegye őskori betelepülésének irányát illeti, készséggel elismerjük, hogy az szerzőnk véleménye szerint délről észak felé történt;

azonban a betelepülés irányának ágait is tudni egy oly vármegyében, a mely „ősrégészeti szempontból koránt sincs kellő mértékben átkutatva s az eddigi leleteket inkább a véletlennek kell köszönni,“ igen korai és merész vállalkozás. A neolith kőkori árja őslakosság eredete a dolog természete szerint igen problematikus kérdés, s bár kiváló nyelvészek újabban az árja népesalád őshazáját a Balti tenger tájára helyezik, a melynek kőszerszám formái nem mutatnak eltérést a hazai s általában az egész nyugat és közép Európa területén előforduló kőszerszámokétól, nem fogadhatjuk el szerzőnk véleményét a kőszerszámok hasonlatossága alapján a Balti tenger vidéki árjának a Szolnok-Dobokamegyei első őslakossággal feltételezett ethnikai közösségéről. Nem pedig, mert „a kőszerszámoknál a forma szükségképen fel volt tételezve a kő anyagának természetétől“ s azért — mondja dr. Ortvy Tivadar jeles tudósunk: — „a dolog lényegének félreismerésén alapszik, ha a különféle kőszerszámok alakra való azonosságát az akkori európai civilizatio egyformaságára akarnák visszavezetni. Vagy ha e forma azonosságából régi összeköttetésekre következtetnének.“ De máskülönbön is hazánk minden vidékének praehistorikus kutatói, nevezetesen dr. Ortvy, Wosinsky, Milleker, Herepei és dr. Torma Zsófia, a kik tüzetesebben foglalkoztak az egyes vidékek praehistoricumával, sőt jeles külföldi tudósok is, mint Schliemann, Reinecke, Hoernes, Voss, Radimski stb. mind kifejezést adtak annak, hogy a hazai neolith culturális őslakók a Középtenger keleti partvidékeiről származtak nyugat felé, illetőleg, hogy az első betelepülők útja a pontusi medenczéből a Duna völgyén vezetett fölfelé a pannoniai s innen a pozsonyi és bécsi medenczén túleső területekre. Ezeknek alapján legkevésbé sem valószínű a szolnok-dobokamegyei őstelepülőknek a Balti tenger vidékéről való leszármaztatása.

A betelepédesi nézetek tárgyalása után a kудui őstelepen történt kutatások eredményeinek bemutatása végett az aradmegyei gyoroki neolithkori telep viszonyait jellemzi különösen a lakások szempontjából. Véleményem szerint, helyesebb lett volna egy erdélyi őstelepet odaállítani a sokkal távolabbi és elütőbb physiographiai jellegű alföldi őstelepnél. A gyoroki analogiát az erdélyi neolith ősember kőszerszámokéinak anyag, technika és előállítás tekintetében való fejtegetése követi Téglás Gábor idézetében. A Somkerékről ismeretes talpesöves edény talpának hosszadalmas méltatása és a rézkor érintése mellett Szolnok-Dobokamegye bronz-korához érünk. Az általános bevezető rész után 41 bronzkori lelőhelyet sorol fel a Monographia, a melyek közül a kудui, alsó-ilosvai, oláh-bogátai, oláh-fodorházai, oroszmezői, bálványosváraljai, erdő-szombattelki, ördögös-fűzesi és pánczéleschi bronzleletek e helyen is megérdemlik külön megemlítésüket. A sorozatban a 9-ik sz. a. foglal helyet Kővár is, a mely azonban nem tartozik Szolnok-Dobokához, hanem Kővár, mint csupán régi vár Szatmár, mint helység

pedig Hont megyéhez. A 10-ik sz. a. Budafalváról hiányzik az erd. múzeumba került gazdag bronzlelet, valamint a dr. Primics által cigány-kovács kézre kerültnek jelzett „csomó kard“ lelet felemlítése is. A kimutatásban felsorolt bronzleletek általános tárgyalására térve azt látjuk, hogy a szolnok-dobokamegyei bronzleletek legnagyobb része szórványos lelet; nem hiányoznak öntőműhely maradványok és kincseleletek sem. Mindezen ősrégészeti emlékek viszonylagos chronológiájának megállapítása végett részletes leírásokat és összehasonlításokat kapunk a vésők, sarlók, lándsák, fejszék, csákányok, bronz-karikák, gyűrűk, kar-, láb- és nyakpereczek, zablarészek és bronzkerekek jellegeiről. A typologikus szempontok alapján eszközölt vizsgálódások szerint „bronzleleteink a bronzkornak késő szakából erednek javarészt.“ A hazai bronzkor chronológiájával kapcsolatban a bronzleletek előállításának, azaz a bronzkori telepések kilétének megállapítása érdekében az agathyrsekről, a szumir akkádokról és skythákról adott etnikai fejtegetések után a La Tene korra vonatkozólag megjegyezzük, hogy Erdélyben elég számos, tiszta La Tene jellegű régészeti lelet ismeretes, a melynek bizonyítása végett csupán az Alsó-fehérmegyei Monographia igen becses ősrégészeti fejezetére hivatkozunk. Legvégül a cikket a vármegye őstörténelmének az előadottak alapján való egy oldalra terjedő összefoglalása rekeszti be. Bár nem a vármegye ősrégészetében, de meg kell említenünk, hogy az ethnographiai fejezetben a megyei őskori leletek vázlatos térképe is közre van adva 48 lelőhelylyel.

Szolnok-Dobokamegye ősrégészetének megírása a terület prae-historicumának igen hézagos ismerete miatt, — a melynek különben szerző is többször kifejezést ad — kétségtelenül nehéz feladat volt, s mert az ősrégészeti anyag szétszórt, a gyűjteményekben lévő is csak esetleges: újabb kutatások és forrástanulmányok eszközzése nélkül a tárgyat — br. Horváth Emil szavaival élve — „mert épen meg kellett írni — csakis így lehetett megírni!“

Orosz Endre.

Péterfy Jenő összegyűjtött munkái.

Második kötet. Kiadja a Kisfaludy-Társaság. Budapest. Franklin-Társulat.
1902. 8° 506. l. Ára 4. kor. 50. fill.

A tragikus végű genialis írónak immár két kötetben összegyűjtve bírjuk műveit a Kisfaludy-Társaság áldozatkészségéből és az elhunyt benső barátjának, Angyal Dávidnak gondosságából. Ezek a művek mindvégig fent fogják tartani Péterfy nevét az irodalom történetében; e művek révén neve élni fog még akkor is, midőn már megörölte az idő azt a tervezetben és kivitelben gyarló emléket, mely a fővárostól adományozott dízsírhely fölött emelkedik, hol az idegenből haza hozott hamvak pihennek. . . .